

Sygn. akt III CZP 77/16

UCHWAŁA

Dnia 30 listopada 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Maria Szulc (przewodniczący)

SSN Marian Kocon (sprawozdawca)

SSN Barbara Myszka

Protokolant Bożena Kowalska

w sprawie z powództwa M. B. i A. J.
przeciwko E. sp. z o.o. z siedzibą w P.
o zapłatę,
po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym
w dniu 30 listopada 2016 r.
zagadnienia prawnego przedstawionego
przez Sąd Apelacyjny w [...]]
postanowieniem z dnia 26 kwietnia 2016 r., sygn. akt I ACa .../15,

"Czy osobie, której nieruchomości została wskutek zasiedzenia obciążona służebnością odpowiadającą treści służebności przesyłu przysługuje roszczenie o wynagrodzenie za korzystanie z nieruchomości w zakresie odpowiadającym treści służebności za okres sprzed zasiedzenia?"

podjął uchwałę:

Właścicielowi nieruchomości obciążonej wskutek zasiedzenia służebnością przesyłu nie przysługuje roszczenie o wynagrodzenie za korzystanie z tej nieruchomości za okres poprzedzający zasiedzenie.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 3 czerwca 2015 r. Sąd Okręgowy w P. oddalił żądanie zasądzenia wynagrodzenia za korzystanie z nieruchomości za okres sprzed zasiedzenia służebności przesyłu.

Rozpoznając apelację powódek, Sąd Apelacyjny powziął wątpliwość, której dał wyraz w przedstawionym Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia zagadnieniu prawnym.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Wątpliwości Sądu Apelacyjnego powstały wobec treści uchwały składu siedmiu sędziów z dnia 26 maja 2006 r., III CZP 19/06 (OSNC 2006, nr 12, poz. 195), w której Sąd Najwyższy uznał, że wynikająca z art. 73 ustawy z dnia 13 października 1998 r. - Przepisy wprowadzające ustawy reformujące administrację publiczną (Dz. U. nr 133, poz. 872 ze zm., dalej: „ustawy z 1998 r.”) nacjonalizacja (komunalizacja) gruntów zajętych pod drogi publiczne wraz z przewidzianym w tym przepisie odszkodowaniem nie wyłącza roszczenia o wynagrodzenie za bezumowne korzystanie z nieruchomości w czasie przed ich znacjonalizowaniem (komunalizacją). W jej uzasadnieniu podniósł, że wyłączenie braku możliwości dochodzenia tego wynagrodzenia pozostawiałoby byłych właścicieli bez żadnej rekompensaty roszczeń majątkowych podlegających ochronie z art. 64 ust. 2 Konstytucji jak również art. 1 Protokołu nr 1 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (Dz. U. z 1995 r., nr 36, poz. 175 ze zm.).

W ocenie Sądu Apelacyjnego za poglądem, że osobie, która utraciła własność rzeczy wskutek jej zasiedzenia przysługuje wobec posiadacza roszczenie o wynagrodzenie za korzystanie z rzeczy w okresie poprzedzającym dzień zasiedzenia może przemawiać prezentowane zarówno w judykaturze, jak i w doktrynie stanowisko, że roszczenie o wynagrodzenie za korzystanie z rzeczy ma charakter obligacyjny i gdy powstanie, uzyskuje byt samodzielny, niezależnie od roszczeń chroniących własność (art. 222 § 1 i 2 k.c.). Utrata własności rzeczy

nie powoduje więc utraty możliwości żądania wynagrodzenia za korzystanie z rzeczy w okresie, w którym właścicielowi prawo to przysługiwało.

W istocie prezentowane jest stanowisko, że roszczenie o wynagrodzenie za korzystanie z rzeczy w okresie, w którym właścicielowi prawo to przysługiwało może być samodzielnie dochodzone niezależnie od roszczenia windykacyjnego albo negatoryjnego i jest samodzielnym przedmiotem obrotu (por. np. wyroki SN z dnia 14 lutego 1967 r., I CR 443/66, OSNCP 1967, Nr 9, poz. 163 i z dnia 7 marca 1967 r., II CKN 57/96, OSNCP 1997, Nr 6 -7, poz. 92, uzasadnienie uchwały SN z dnia 22 kwietnia 2002 r., III CZP 21/02, OSNC 2002, Nr 12, poz. 149 oraz uzasadnienie uchwały SN z dnia 24 lipca 2013 r., III CZP 36/13, OSNC 2014, Nr 3, poz. 24). Kluczową jednak kwestią dla rozstrzygnięcia przedstawionego zagadnienia prawnego jest wpływ zasiedzenia na takie roszczenie.

Judykatura, zarówno przed zmianą kodeksu cywilnego polegająca na wprowadzeniu z dniem 3 sierpnia 2008 r. konstrukcji prawnej służebności przesyłu (art. 305¹-305⁴ k.c.) jak i po wejściu jej w życie, zgodnie przyjmowała możliwość ustanowienia na rzecz przedsiębiorcy, będącego przedsiębiorcą przesyłowym, w drodze umowy lub stwierdzenia nabycia poprzez zasiedzenie służebności o treści odpowiadającej służebności przesyłu, będącej rodzajem służebności gruntowej z pewnymi odrębnościami dotyczącymi braku potrzeby wskazywania wprost nieruchomości władnącej (por. uchwały Sądu Najwyższego z dnia 17 stycznia 2003 r., III CZP 73/02, OSNC 2003, Nr 11, poz. 142; z dnia 7 października 2008 r., III CZP 89/08, M. Prawniczy 2014, Nr 18, s. 980; uchwałę siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 9 sierpnia 2011 r., III CZP 10/11, OSNC 2011, Nr 12, poz. 129; postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 8 września 2006 r., II CSK 112/06, M. Prawn. 2006, nr 19; z dnia 5 czerwca 2009 r., I CSK 392/08, nie publ.; z dnia 22 lipca 2010 r., I CSK 606/09, nie publ.; z dnia 5 lipca 2012 r., IV CSK 606/11, nie publ.; z dnia 16 stycznia 2013 r., II CSK 289/12, nie publ.; z dnia 6 lutego 2013 r., V CSK 129/12, nie publ.). Zagadnienie jakie prawo rzeczowe nabywa się po dniu 3 sierpnia 2008 r., na skutek upływu terminu zasiedzenia po tym dniu ale rozpoczętego wcześniej, było przedmiotem rozstrzygnięcia Sądu Najwyższego, który w uchwale z dnia 22 maja 2013 r., III CZP 18/13 (OSNC 2013 Nr 12, poz. 139) przyjął, że do wejścia w życie art. 305¹-305⁴ k.c. dopuszczalne było nabycie

w drodze zasiedzenia na rzecz przedsiębiorcy służebności o treści odpowiadającej służebności przesyłu, a następnie wprost służebności przesyłu, przy czym okres występowania na nieruchomości stanu faktycznego odpowiadającego treści służebności przesyłu podlega doliczeniu do czasu posiadania wymaganego do zasiedzenia służebności przesyłu. Tożsame stanowisko zajął wcześniej Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 5 lipca 2012 r. (IV CSK 606/11, nie publ.).

Zasiedzenie jest sposobem nabycia własności rzeczy lub prawa (np. służebności) przez długotrwały upływ czasu, w którym właściciel mógł dochodzić wydania rzeczy, ale tego nie uczynił. Ma ono charakter pierwotny i następuje z mocy prawa (*ex lege*). Jest usprawiedliwione ochroną porządku publicznego i przepisy o zasiedzeniu, mimo że nie przewidują rekompensaty dla właściciela utraconej własności są zgodne z art. 31 ust. 3 Konstytucji, a co do nabycia służebności gruntowej także z art. 64 ust. 3 Konstytucji ((por. wyroki Trybunału Konstytucyjnego z dnia 14 grudnia 2005 r., SK 61/03, OTK-A 2005, Nr 11, poz. 136 i z dnia 25 maja 1999 r., SK 9/98, OTK 1999, Nr 4, poz. 78).

Zbliżone stanowisko zajął Europejski Trybunał Praw Człowieka w wyroku z dnia 30 sierpnia 2007 r. w sprawie J.A. Pye (Oxford) Ltd and J.A. Pye (Oxford) Land Ltd v. the United Kingdom, nr 44302/02 (nie publ., <http://www.echr.coe.int>), stwierdzając, że regulacje przewidujące nabycie własności nieruchomości kosztem dotychczasowego właściciela w następstwie długoterminowego posiadania, służąc uregulowaniu sposobu korzystania z własności zgodnie z interesem powszechnym, nie naruszają art. 1 Protokołu Nr 1 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (Dz. U. z 1995 r. Nr 36, poz. 175 ze zm.).

Powyższy prawny punkt widzenia odnosi się także do nabycia przez zasiedzenie służebności przesyłu, które ingeruje w prawo własności, ale nie pozbawia właściciela nieruchomości obciążonej wszystkich uprawnień wskazanych w art. 140 k.c., a także rozporządzania nią, nie narusza zatem istoty prawa własności.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego ugruntowane jest stanowisko, akceptowane przez większość doktryny, że osobie, która utraciła własność rzeczy

wskutek jej zasiedzenia przez posiadacza, nie przysługuje wobec posiadacza roszczenie o wynagrodzenie za korzystanie z rzeczy bez tytułu prawnego w okresie poprzedzającym dzień zasiedzenia (por. postanowienie SN z dnia 15 listopada 1968 r., III CRN 257/68, nie publ.; z dnia 15 kwietnia 2011 r., III CZP 7/11, OSP 2012, Nr 10, poz. 93 oraz wyrok SN z dnia 12 stycznia 2012 r., II CSK 258/11, nie publ.; z dnia 15 czerwca 2016 r., II CSK 639/15, nie publ.).

Stanowisko, o którym poprzednio, wywiedzione zostało z oceny funkcji zasiedzenia i ukształtowanych w celu jej realizacji stosunków prawnych pomiędzy poprzednim właścicielem a nabywcą własności. W orzecznictwie (np. postanowieniu SN z dnia 15 kwietnia 2011 r. III CZP 7/11, OSP 2012 Nr 10, poz. 93; wyroku SN z dnia 12 stycznia 2012 r., II CSK 258/11, nie publ.), jak i w przeważającej części piśmiennictwa podkreśla się, że funkcja zasiedzenia sprzeciwia się przyznaniu byłemu właścicielowi wobec posiadacza, który stał się właścicielem (uprawnionym z innego prawa rzeczowego) roszczeń, u których podstaw leży prawo własności, do takich zaś należą roszczenia uzupełniające za okres poprzedzający datę zasiedzenia, w tym roszczenie o wynagrodzenie za korzystanie z rzeczy. Ład, porządek prawny, stabilizacja stosunków w zakresie odnoszącym się do własności rzeczy, czyli wszystko to, do czego zapewnienia zmierza zasiedzenie, ulegałoby ponownie zakłóceniu. Byłoby więc to nie do pogodzenia z celem zasiedzenia.

Nie jest uzasadniony pogląd Sądu Apelacyjnego, jakoby zachodziła dysharmonia pomiędzy stanowiskiem sprzeciwiającym się przyznaniu roszczenia o wynagrodzenie za korzystanie z nieruchomości za okres poprzedzający datę zasiedzenia a stanowiskiem orzecznictwa przyznającym takie roszczenie w przypadkach objętych zakresem zastosowania art. 73 ustawy z 1998 r., gdyż jak już zauważył Sąd Najwyższy w uzasadnieniu uchwały z dnia 26 maja 2006 r., III CZP 19/06, nacjonalizacja (komunalizacja) gruntów zajętych pod drogi publiczne nie może być utożsamiana z zasiedzeniem nieruchomości, czyli z pierwotnym sposobem nabycia własności przez długoletnich posiadaczy. Zasiedzenie bowiem zakłada bierne zachowanie uprawnionego, który mógł bez przeszkód skutecznie dochodzić wydania nieruchomości i z tego względu zasiedzenie służebności nie koliduje z art. 64 ust. 3 Konstytucji, natomiast odjęcie

z mocy prawa dotychczasowym właścicielom własności nieruchomości pod drogami publicznymi stanowiło w istocie wywłaszczenie *ex lege* i nie było zależne ani od okresu władztwa podmiotu publicznego, ani od sposobu zachowania uprawnionego.

Z przedstawionych powodów Sąd Najwyższy rozstrzygnął zagadnienie prawne, jak w uchwale.

jw

kc